

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра соціально-гуманітарної підготовки

КЕЙС
занять на тему:
«Толерантність та не дискримінація у роботі поліцейського»

Підвищення кваліфікації
поліцейських – слідчих поліції

Інформація про викладача:
к.філос.н., доцент ПОЦЮРКО
Олег Юрійович
0671910664

Львів -2021

Тема

«Толерантність та недискримінація в роботі поліцейського»

Годин на тему – 4
Занять – 2 (4 академічних години)

Навчальна мета: узагальнити та систематизувати знання слідчих поліції щодо поняття, ознак, видів та інших характеристик злочинів на ґрунті нетерпимості; поглибити вміння ідентифікувати злочини цього спрямування і навички щодо їх кримінально-правової кваліфікації; проконтролювати засвоєння слідчими поліції навчального матеріалу; підвищити знання у сфері особливостей проведення досудового розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості.

Міжтематичні зв'язки: права людини, міжнародні стандарти у сфері прав людини, ефективна комунікація, стресостійкість, взаємодія поліції та суспільства, професійна етика працівників правоохоронних органів та її основи, поняття та місце попереднього ув'язнення, захист персональних даних.

План лекції (2 години)

1. Поняття та загальна кримінально-правова характеристика злочинів на ґрунті нетерпимості.
2. Кримінально-правова кваліфікація окремих злочинів на ґрунті нетерпимості (ст.ст. 110, 115, 121, 122, 126, 127, 129, 161, 300, 442 КК України).
3. Типові слідчі ситуації та основні напрями початкового етапу розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості.
4. Типові слідчі ситуації та основні напрями подальшого етапу розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості.
5. Тактика огляду місця події під час розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості.
6. Тактика допиту потерпілих, свідків та підозрюваних під час розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості.

1. Поняття та загальна кримінально-правова характеристика злочинів на ґрунті нетерпимості

Прояви нетерпимості до людей, які відрізняються за кольором шкіри, формою очей, національністю, уподобаннями, релігійними переконаннями тощо в сучасному суспільстві характеризуються доволі ємким терміном «ксенофобія». Слово ксенофобія походить від грецького «xenos» – чужий, сторонній і «phobos» – страх. Ксенофобія - прояв нав'язливого страху, ворожості стосовно чужинців чи чужоземного, нетерпимості та неприязні до представників іншої нації, віросповідання, культури, національності, іноземців чи представників інших регіонів, а також до чогось незнайомого, незвичного, чужого. Найбільш серйозним і розповсюдженим проявом ксенофобії вважається расизм.

Основною проблемою протидії ксенофобії в Україні в ракурсі розслідування злочинів, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, є проблема порушення кримінальної справи за відповідними статтями КК та доказування мотиву злочину. Серед рекомендацій ЄКРН було забезпечення належного навчання та підготовки співробітників правоохоронних органів, прокурорів та суддів зокрема щоб вони «отримали належну підготовку та були оснащені засобами для ефективного збору доказів щодо расистських мотивів з самого початку розслідування відповідних расистських інцидентів...» аби забезпечити ефективне покарання злочинців.

Криміналістична характеристика злочину є важливим і невід'ємним елементом окремої методики розслідування будь-якого виду злочинів. Переоцінити її важливість неможливо, оскільки вона слугує інформаційною базою, яка дозволяє сформулювати обставини, що підлягають доказуванню, виділити типові слідчі ситуації, визначити найбільш значимі особливості тактики проведення окремих слідчих дій як основних джерел одержання доказової бази у справі. Криміналістична характеристика є джерелом визначальних (відправних) даних для організації роботи слідчого у конкретних кримінальних справах, інформації для більш обґрунтованого визначення основних напрямків розслідування, висунення версій, встановлення мотивів і цілей злочину, а також вирішення ряду інших складних питань у процесі попередження, розкриття і розслідування злочинів. Саме цими обставинами обумовлений той факт, що криміналістична характеристика є первинним елементом окремих методик розслідування.

В свою чергу російський дослідник В.С. Капіца вважає, що криміналістична характеристика даного виду злочинів є однією з найбільш важливих складових розслідування, оскільки має багатий інформаційний потенціал, що застосовується для формування саме теоретичної бази версії. Він визначає криміналістичну характеристику злочинів, що вчиняються з мотивів расової, релігійної ненависті або ворожнечі як сукупність даних та рекомендацій, які на них ґрунтуються, з встановлення нової та дослідженні існуючої інформації щодо особистісних властивостей суб'єктів вказаних злочинів та потерпілих, про знаряддя, способи, місце та час вчинення злочину, а також щодо способів приховування зло чинів, які спрямовані на всебічне, повне та об'єктивне розслідування злочинуб³. Інші автори криміналістичну характеристику злочинів на ґрунті нетерпимості визначають як систематизований опис комплексу узагальнених фактичних даних і базованих на такому описанні наукових висновків щодо найбільш типових криміналістично значущих елементах злочинів даної групи, знання яких необхідне для визначення переліку обставин, що підлягають дослідженню, висунення обґрунтованих слідчих версій та визначення основних напрямків розслідування з метою забезпечення найбільш швидкого і повного розкриття і розслідування злочинів даної групи. Основу криміналістичної характеристики мають складати лише елементи, які дозволяють більш чітко визначити напрямки розслідування вчиненого злочину. Так, з врахуванням кримінально-правової характеристики даної групи злочинів, а також даних слідчої та судової практики, до основних елементів криміналістичної характеристики злочинів які вчиняються з мотивів національної, расової, релігійної ненависті або ворожнечі

відносять суб'єкта посягання, його психічну та фізичну діяльність, яка включає в себе спосіб вчинення злочину, а також знаряддя злочину, час і місце його вчинення, особливості особистості потерпілого. В якості одного із основних елементів криміналістичної характеристики злочинів даного виду, що відрізняє їх від інших злочинів, є психічна діяльність суб'єкту, яка включає в себе вибір цілей, засобів досягнення цих цілей, мотивації злочинної поведінки, формування ставлення як до своїх дій, так і їх наслідкам (можливим і тим, що вже настали). У зв'язку з цим важливим є знання слідчим основних причин та умов, що сприяють вчиненню даного виду злочинів. Іншим ключовим елементом криміналістичної характеристики будь-якого злочину є спосіб вчинення злочину. Практичного значення характеристика та описання способу вчинення злочину певної категорії, виду чи групи набуває лише у випадку розгляду способу дій злочинців у сукупності та взаємозв'язку з такими елементами криміналістичної характеристики як типові сліди вчинення злочину, характеристика особи потерпілого, характеристика особи злочинця та характеристика обстановки вчинення злочину.

Таким чином **криміналістична характеристика злочинів на ґрунті нетерпимості** – це сукупність узагальненої інформації щодо типових способів вчинення злочину та притаманних їм слідів, знаряддя, часу, місця та обстановки вчинення злочину, характеристики особи злочинця та особливостей його мотивації, характеристики особи потерпілого, яка ґрунтується на висновках попередніх наукових досліджень та матеріалах слідчої і судової практики та використовується для визначення кола обставин, що підлягають доказуванню, формування, висунення і перевірки обґрунтованих слідчих версій та визначення основних напрямків розслідування задля забезпечення швидкого, повного, всебічного та об'єктивного розслідування злочинів.

Крім особливостей змісту криміналістичної характеристики даної групи злочинів можна виділити й іншу, притаманну їм особливість, – доцільність розподілу на підгрупи в залежності від способу вчинення злочину. Розглянута вище кримінально-правова характеристика злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості дозволяє розділити такі злочини на дві групи, які мають свої відмінності та особливості з точки зору механізму вчинення злочинного діяння: (1) насильницькі злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; (2) злочини на ґрунті нетерпимості, що пов'язані з порушеннями прав і свобод людини і громадянина та громадського порядку; (3) інші злочини, вчинені на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату.

Іншою відмінною рисою усіх злочинів даного виду є те, що у більшості випадків такі злочини вчиняються особою систематично, з поступовим збільшенням небезпеки злочинних дій. Спочатку злочинці доволі часто задовольняються усними або письмовими закликами, які викликають національну чи расову ворожнечу. Після цього переходять до загроз в адрес конкретних осіб, після цього – до знищення їх майна, завдання тілесних ушкоджень, а від загроз і посягання на здоров'я та майно окремих представників тієї або іншої раси чи національності – до вчинення злочинів до більших за численністю груп таких осіб. В залежності від ступеня реальності посягання можна виділити такі способи порушення прав громадян в національній сфері як публікації і виступи в засобах масової інформації, масові

мітинги та демонстрації, пошкодження майна, завдання шкоди життю та здоров'ю потерпілих.

2. Кримінально-правова кваліфікація окремих злочинів на ґрунті нетерпимості (ст.ст. 110, 115, 121, 122, 126, 127, 129, 161, 300, 442 КК України)

Стаття 110. (частина друга) КК України. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України:

2) Ті самі дії, якщо вони вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Стаття 115. (частина друга, пункт 14) КК України. Умисне вбивство:

14) з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, - карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом 6 частини другої цієї статті.

Стаття 121. (частина друга) КК України. Умисне тяжке тілесне ушкодження:

2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого, - карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років.

Стаття 122. (частина друга) КК України. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження:

2. Ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, - караються позбавленням волі від трьох до п'яти років.

Стаття 126. (частина друга) КК України. Побої і мордування:

2. Ті самі діяння, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, - караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Стаття 127. (частина друга) КК України. Катування:

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Стаття 129. (частина друга) КК України. Погроза вбивством:

2. Те саме діяння, вчинене членом організованої групи або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, - карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Стаття 161. КК України. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками

1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками - караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, - караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Стаття 300. КК України. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію:

1. Ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні - караються штрафом до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії щодо кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, - караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб, а також примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 442. КК України. Геноцид:

1. Геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних

ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу, - карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

2. Публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів - караються арештом на строк до шести місяців або позбавленням волі на строк до п'яти років.

3. Типові слідчі ситуації та основні напрями початкового етапу розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості

Під час досудового розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості слідчі ситуації, тобто обсяг доказової й орієнтуючої інформації, якою володіє слідчий на певний момент розслідування злочину, обумовлюються здебільшого обсягом інформації про особу потерпілого. Обсяг таких даних залежить від форми, в якій здійснювалася агітація, пропаганда, заклики тощо, спрямовані на розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образу релігійних почуттів: під час публічних заходів чи шляхом публікацій, нанесення написів, символів, пошкодження релігійних будівель, пам'ятників, святинь тощо.

У першому випадку особа підозрюваного відома, є свідки кримінального правопорушення й відомості, які можуть бути використані в суді як докази. У другому випадку наявні відомості, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, можуть бути свідки розповсюдження таких публікацій (книжок, брошур, листівок), однак на первинній стадії розслідування відомості про підозрюваного, місця виготовлення друкованої продукції відсутні або дуже обмежені, зазвичай нема і свідків виготовлення такої продукції.

Окремо слід розглядати злочини, пов'язані з нанесенням написів, оскверненням могил, пошкодженням релігійних споруд, пам'ятників тощо.

Таким чином, на **первинному етапі** розслідування можна умовно виокремити дві типові слідчі ситуації: – розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образу релігійних почуттів здійснювалися під час публічних заходів; – розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності, образу релігійних почуттів здійснювалися шляхом публікацій.

Перша ситуація є найсприятливішою для розслідування, і головним тактичним завданням слідчого в цій ситуації виступає належна фіксація речових доказів та документів, показань свідків, дослідження носіїв відповідної інформації. У цій ситуації необхідним є одержання інформації щодо організаторів публічних заходів, інформації про громадські організації, котрі ініціювали проведення цих заходів, одержання носіїв інформації, що містять записи виступів.

Найоптимальнішим у цій ситуації для одержання доступу до необхідних речей і документів та їх подальшого дослідження є одержання від слідчого судді ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, у якому має

обґрунтовуватися необхідність вилучення речей і документів, зокрема з метою їх експертного дослідження, що є основною метою одержання доступу до переважної більшості речей та документів.

Складаючи клопотання про одержання доступу до речей і документів, потрібно мати на увазі, що деякі з них можуть належати до категорії речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, тому в клопотанні потрібно доводити можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів. Важливим у цій ситуації є проведення низки судових експертиз, спрямованих на дослідження джерел інформації, та ретельна підготовка до допиту підозрюваного.

Крім того, для першої слідчої ситуації притаманна наявність великої кількості свідків, які були присутні на публічному заході, дивилися ток-шоу тощо, які висловлюють певну реакцію на виступ та дії підозрюваного. Під час публічних заходів у натовпі можуть бути підбурювачі, які здатні посилювати ефект від закликів шляхом голосної підтримки, повторювання гасел і таким чином схиляти присутніх до своєї позиції, створювати необхідну психологічну атмосферу заходу, аплодувати, демонструвати лозунги та плакати, які містять заклики, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної нетерпимості.

Водночас треба пам'ятати, що вказані дії можуть здійснюватися за суттєву винагороду і за іншими мотивами осіб, які випадково опинилися на місці злочину. Ці обставини мають бути досліджені задля з'ясування питання щодо відповідальності кожної конкретної особи. Для цього слід установити, у який спосіб особа стала учасником протиправної події, за чиєю ініціативою, з якою метою і за якими мотивами, які дії вона здійснювала під час заходу (викрики, аплодисменти, тримала плакати, гасла), з чим це пов'язано, чи проявляла особа ініціативу або діяла відповідно до настрою натовпу. Це потрібно враховувати при визначенні свідків, що мають бути допитані під час досудового розслідування і бути запрошені давати показання в судовому засіданні.

У другій слідчій ситуації головним є встановлення підозрюваного та визначення кола осіб, які є співучасниками та свідками кримінального правопорушення. Залежно від того, яким чином здійснено друк та публікацію листівок, газет тощо і їх розповсюдження, слідчий визначає перелік та послідовність проведення слідчих (розшукових) дій. Скажімо, у разі публікації статті, яка містить «мову ворожнечі», у періодичному друкованому чи електронному виданні з'ясовується головний редактор видання, одержується доступ до його посадових інструкцій, реєстраційних, установчих та інших документів видання, що визначають його організаційно-правовий статус, встановлюються особа журналіста чи інша особа, яка запропонувала цю статтю чи іншу публікацію, та обставини, за яких було прийнято рішення про публікацію статті у цьому виданні, хто приймав рішення, розглядається питання про притягнення до відповідальності головного редактора видання, проводиться його допит.

Інакша ситуація складається, коли така інформація міститься в листівках чи неперіодичних виданнях, що були розповсюджені в громадських місцях. У такому випадку здійснюється огляд таких листівок та газет, вивчення їхнього змісту з метою встановлення неурядової організації, партії, руху, націонал-патріотичного, націоналістичного, профашистського чи іншого угруповання, яке могло ініціювати вироблення та розповсюдження подібних матеріалів. З цією метою можуть залучатися фахівці – політологи, спеціалісти з молодіжних рухів, угруповань.

При виготовленні і розповсюдженні друкованих видань ксенофобського змісту необхідна допомога й інших спеціалістів – редакторів, видавців, поліграфістів, продавців книг тощо. Оперативні підрозділи мають у такій ситуації здійснити оперативне відпрацювання відповідних громадських організацій та/або молодіжних угруповань, їх місцевих осередків тощо. Експертним шляхом встановлюється спосіб виготовлення цієї продукції, властивості паперу, друкарських чи копіювальних пристроїв, що використовувалися.

Що стосується надписів та малюнків на стінах релігійних споруд та інших об'єктів (могилах, пам'ятниках тощо), то дослідження і фіксація залишених слідів не викликає особливих труднощів і окремо не розглядається. Найскладнішим завданням у цьому випадку є встановлення осіб, які вчинили такі дії, зазвичай оперативним підрозділом, зокрема відпрацювання радикально налаштованих угруповань, організацій, також громадських.

Якщо застосовувалося графіті, з'ясовується коло осіб, переважно серед молоді, які володіють відповідними навичками, встановлюються місця реалізації спеціальної фарби для графіті, проводиться пошук осіб, які здійснюють реалізацію такої фарби. У випадку нанесення певних символів, які є зрозумілими лише для вузького кола осіб певної національності, етносу чи релігії, також потрібно залучати спеціаліста, який розтлумачив би значення такого символу для представників конкретної національності, етносу чи релігії та їхню імовірну реакцію на зображення такого символу в певному місці.

4. Типові слідчі ситуації та основні напрями подальшого етапу розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості

Подальший етап починається з оголошення особі про підозру і закінчується пред'явленням обвинувачення, коли сформовано доказову базу та вирішено всі завдання розслідування. Завдання перш за все спрямовані на доведення провини підозрюваного, виявлення співучасників злочину та всіх підозрюваних. Метою цього етапу є послідовне, розгорнуте, методичне доведення. Якщо злочинця знайдено та зібрано достатньо доказів для притягнення його до відповідальності, то на наступному етапі розслідування здійснюється скрупульозна перевірка підстав обвинувачення, виявляються всі учасники та всі епізоди злочинної діяльності, вивчаються усі зв'язки між елементами між складу злочину, встановлюються у всій повноті можливі причини й умови, що сприяли злочину. Встановлення особи підозрюваного злочину якщо на первинному етапі цього не вдалося зробити.

Подальший етап характеризується вирішенням проблемних ситуацій щодо основних структурних елементів предмета доказування: подій та способів вчинення злочину, мети та мотивів, особа злочинця тощо. Доказова інформація, що знаходиться у розпорядженні слідчого дозволяє з достатньою впевненістю відповісти на основні питання, що більшою мірою визначали проблемність початкового етапу. Відомості, що перебувають у розпорядженні слідчого на наступному етапі відрізняються значним обсягом (кількісний критерій), а їх зміст – логічною впорядкованістю, більшою конкретністю, розмаїтістю процесуальних джерел, цілеспрямованістю й доказовою надійністю (якісні критерії).

Ознакою подальшого етапу розслідування є процес доведення, що здійснюється шляхом інформаційного розгортання вже наявних вихідних даних до джерел нових або додаткових відомостей, а від них – до встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Слідчі ситуації подальшого етапу розслідування формуються залежно від достатності доказової інформації та від лінії якої дотримується підозрюваний, а саме ступеня визнання чи не визнання своєї провини.

Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування можна визначити таким чином:

1. Підозрюваний не визнає свою провину у вчиненні злочину, відмовляється надавати будь яку інформацію або надає неправдиві свідчення, активно чи пасивно протидіє слідству.

2. Підозрюваний частково визнає свою провину у вчиненні злочину на ґрунті нетерпимості.

3. Підозрюваний повністю визнає свою провину у вчиненні злочину, надає повну інформацію, щиро кається, співпрацює зі слідством.

Наведені типові слідчі ситуації стосуються злочинів вчинених особою на ґрунті нетерпимості. Однак, розглядаючи криміналістичну характеристику злочинів, ми звернули увагу на те, що більшість з них вчиняється переважно групою осіб, що певною мірою ускладнює вирішення завдань розслідування та впливає на формування слідчих ситуацій. На нашу думку слідчі ситуації щодо злочинів вчинених у групі мають виглядати наступним чином:

1. В наявності дані, що вказують на вчинення злочину у групі, але затримано одну особу якій повідомлено про підозру. Підозрюваний не визнає провини хоча є фактичні дані які вказують на те, що злочин вчинив саме він, відмовляється давати покази щодо своєї та причетності інших осіб до вчинення злочину.

2. Підозрюваного затримано, він визнає свою провину, але замовчує відомості щодо причетності інших учасників. У матеріалах кримінального провадження не достатньо даних щодо інших учасників злочину, їх не затримано та доказів участі кожного з них недостатньо.

3. Підозрюваний визнає свою провину, але замовчує відомості щодо співучасників злочину. В наявності фактичні дані щодо інших учасників злочину, але їх не затримано.

4. Затримано декілька учасників злочину. Є достатні дані, що вказують на вчинення ними злочину, але вони не визнають своєї вини, не називають інших учасників злочину та відмовляються співпрацювати зі слідством.

5. Затримано всіх учасників групи, але вони не визнають або частково визнають свою вину у вчиненні злочину, у показаннях затриманих є розбіжності.

6. Затримано всіх учасників злочинної групи, які повністю визнає свою вину у вчиненні злочину, та вони співпрацюють з органами досудового розслідування.

Розглянемо комплекси слідчих (розшукових) дій щодо наведених слідчих ситуацій, оскільки вони охоплюють вказані нами слідчі ситуації щодо одного підозрюваного.

У першій ситуації слідчий повинен систематизувати отримані раніше докази та отримати по можливості нові докази причетності підозрюваного до вчинення злочину.

У другій ситуації коли підозрюваного затримано та він визнає свою вину, але у матеріалах кримінального провадження недостатньо даних про інших учасників злочину, слідчому потрібно з'ясувати мотиви відмови підозрюваного від надання свідчень.

У третій слідчій ситуації, коли підозрюваний також визнає свою провину та замовчує відомості щодо співучасників злочину, слідчому, аналогічно попередніх ситуацій, необхідно також встановити мотиви відмови від надання таких відомостей та в залежності від встановленого діяти відповідно зазначеним вище рекомендаціям.

У четвертій слідчій ситуації затримано декілька учасників злочину, які не визнають своєї вини та відмовляються співпрацювати зі слідством, але є достатні дані, що вказують на вчинення ними злочину. При цій ситуації потрібно використовувати наявні у матеріалах кримінального провадження докази причетності їх до вчиненого злочину. Це можливо на повторних допитах з використанням прийомів логічного впливу: пред'явленням речових доказів; оголошенням показань свідків, очевидців, що містяться у протоколах допитів; пред'явленням результатів експертиз, що підтверджують їх причетність до злочину.

П'ята ситуація, коли затримано всіх учасників групи, але вони не визнають або частково визнають свою вину у вчиненні злочину та у їх показаннях є розбіжності, зусилля слідчого повинні бути направлені по-перше на встановлення справжньої картини злочину, визначення організаторів злочину та ступеня активності співучасників. По-друге, потрібно зібрати достатньо доказів підтвердження вини кожного з співучасників.

Остання слідча ситуація при якій затримано всіх учасників злочинної групи, які повністю визнає свою вину у вчиненні злочину та вони співпрацюють з органами досудового розслідування, є, безумовно, найбільш сприятливою для розслідування. Однак, вона є водночас, не самою простою у тактичному плані. У даній ситуації слідчому потрібно ретельно проаналізувати матеріали кримінального провадження з метою визначення недоліків у проведенні розслідування на початковому етапі та спланувати проведення подальших СРД таким чином, щоб максимально сформувати доказову базу по кожному з учасників злочину.

5. Тактика огляду місця події під час розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості

Найпершою слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться під час розслідування злочину і від якості та ретельності якої залежить напряду подальше розслідування злочинів, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості є огляд місця події. Особливо це стосується злочинів насильницького характеру. Під час проведення огляду місця події при розслідуванні даної категорії злочинів слідчому необхідно встановити обставини, які свідчать про мотив злочину.

При огляді місця події про наявність мотиву нетерпимості можуть свідчити наступні матеріальні сліди: • Знаряддя вчинення злочину, які містять націоналістичну символіку; • Націоналістичні надписи на предметах обстановки місця події; • Зображення на предметах місця події фашистських чи інших націоналістичних знаків, аббревіатур; • Листівки, плакати, малюнки, записки націоналістичного спрямування; • Націоналістична символіка; • Одяг злочинців (чи її частини), яка має специфічний вигляд, характерний для представників націоналістичних угруповань; • Сліди знущання над символами національної чи расової приналежності потерпілих.

При виявленні трупу типовими слідами, які можуть вказувати на наявність мотиву ненависті, є: • Сліди, які вказують на те, що вбивство вчинено шляхом страти з розрахунком на подальше виявлення жертви; • Наявність на тілі жертви слідів катувань; • Нанесення на тіло жертви націоналістичної символіки; • Листівки, плакати, малюнки, записки ксенофобського змісту, які залишені злочинцями на тілі жертви чи в її одязі.

При огляді місця події за фактами нападів на осіб, які пропагують певні релігійні погляди, варто детально описувати в якому стані знаходяться наступні об'єкти: • агітаційно-роздатковий матеріал; • на якій території він розкиданий; • стенди; • столи та стільці.

Під час проведення огляду місця події важливо ретельно фіксувати сліди вчинення злочину, зокрема ті, що свідчать про наявність мотиву нетерпимості. Для цього необхідно усі написи, малюнки (графіті) розташування предметів тощо ретельно описувати в протоколі огляду, а також додатково здійснювати фіксацію шляхом фотографування або застосування відео зйомки. Це дозволить в майбутньому при розслідуванні злочину для потерпілого або свідка актуалізувати в пам'яті події злочину, а для прокурора та судді будуть слугувати ілюстрацією обстановки місця події та впливати на рішення щодо мотиву і тяжкості вчинення злочину. Фіксація малюнків, фактів пошкодження парканів, релігійних споруд, пам'ятників тощо необхідно здійснювати негайно, під час огляду місця події, оскільки такі малюнки, символи, надписи є такими, що спрямовані на розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі чи ненависті, принижують честь та гідність представників певних національностей чи етносів, ображають почуття віруючих і мають бути швидко видалені (змиті, замальовані тощо) щоб уникнути негативних наслідків і, власне, припинити злочин.

Під час проведення огляду місця події важливою є ефективна взаємодія між всіма членами слідчо-оперативної групи, що прибула на місце

злочину. Особливо важливим є алгоритм взаємодії слідчого і співробітника оперативного підрозділу.

Під час проведення огляду місця події слідчий:

- інформує оперативних працівників, інших членів СОГ та чергову частину ОВС про виявлення обставин, що мають значення для розшуку й затримання злочинців;
- разом з членами слідчо-оперативної групи, з урахуванням отриманої інформації, висуває версії;
- дає доручення стосовно проведення необхідних оперативно-розшукових заходів для розкриття даного злочину;
- у разі необхідності приймає рішення та вносить пропозиції керівникові ОВС про додаткове залучення до розкриття злочину сил і засобів;
- запрошує необхідних спеціалістів;
- вивчає наявну оперативну інформацію, складає узгоджений план слідчих дій і оперативно-розшукових заходів та ін.

Працівники підрозділів карного розшуку під час проведення огляду місця події:

- опитують свідків і очевидців, працівників міліції, які першими прибули на місце вчинення злочину;
- забезпечують якісне виконання доручень і вказівок слідчого, що належать до компетенції кримінального розшуку;
- інформують керівництво ОВС, слідчого прокуратури про одержану стосовно злочинців інформацію для її використання при розшуку та затриманні;
- складають вмотивований рапорт про проведені на місці події заходи, який протягом доби надають начальнику органу внутрішніх справ.

Слідчий після огляду місця події та аналізу проведених заходів, спрямованих на розкриття даного злочину, вносить відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

На цьому ж етапі слідчий й оперативні працівники спільно аналізують інформацію про осіб, які можуть бути причетними до вчинення даного злочину, факти документування їх протиправної діяльності, витребують архівні, судові та слідчі справи, визначають коло осіб, які підлягають першочерговій перевірці щодо причетності до вчинення даного злочину, у тому числі з використанням методів оперативно-розшукової діяльності.

Важливою є участь спеціаліста під час огляду місця події. Крім криміналіста, який зазвичай входить до складу слідчо-оперативної групи, що виїздить на місце злочину, і здійснює допомогу у виявленні, фіксації та вилученні слідів злочину та речових доказів та судово-медичного експерта або лікаря, присутність якого є обов'язковою при огляді трупу, російські дослідники радять залучати й інших спеціалістів. Зокрема рекомендується залучати до проведення огляду спеціалістів у сфері соціології та психології, які займаються вивченням формування та спрямованості діяльності неформальних груп (рухів), які за слідами, що залишилися на місці злочину можуть визначити різновид неформальної групи (руху), що може мати відношення до вчиненого злочину. Враховуючи специфіку даної категорії злочинів такі спеціалісти надають слідчому допомогу у висуненні та перевірці версій стосовно мотивації злочинів та особи злочинця (злочинців), що вчинили злочин. Безперечно, така рекомендація має сенс і такий спеціаліст дійсно може надати допомогу слідчому і така допомога буде неоціненою насамперед на первинному етапі розслідування злочину, однак, з практичної точки зору виглядає не такою, що може бути реалізована. По-перше таких спеціалістів обмаль і переважна

більшість не має жодного відношення до органів внутрішніх справ та прокуратура, а по-друге навіть за наявності контактних даних таких спеціалістів, залучити такого спеціаліста протягом короткого проміжку часу для залучення до огляду місця події виглядає доволі проблематичним. З іншого боку, створення бази даних таких спеціалістів для їх залучення до розслідування таких злочинів на різних стадіях кримінального провадження може бути вдалим стратегічним завданням для керівництва органів внутрішніх справ.

У випадках, коли потерпілим є іноземець, який не володіє у достатній мірі мовою кримінального провадження і який спроможний давати показання відразу після нападу, бажаною є його участь в огляді місця події, а у зв'язку з цим необхідною є присутність перекладача, який допоможе одержати інформацію від потерпілого. Організаційно це також доволі складно забезпечити, однак в таких випадках, можливо, сам потерпілий може запропонувати особу, які можливо залучити в якості перекладача.

Враховуючи специфіку даної категорії злочинів та особи підозрюваного/обвинуваченого необхідним є проведення такого різновиду огляду як освідчування особи, яке проводиться для виявлення на тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет. До особливих прикмет осіб, що вчиняють злочини з мотивів нетерпимості відносяться татуювання відповідної тематики та спрямування. Наприклад, у одного підсудного у справі про вбивство з мотивів расової ненависті на тілі було виявлене татуювання у вигляді нацистської свастики, яке суд визнав одним з підстав, що свідчило про мотив злочину.

6. Тактика допиту потерпілих, свідків та підозрюваних під час розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості

Найбільш складною слідчою дією при розслідуванні злочинів на ґрунті нетерпимості є допити потерпілих і підозрюваних (обвинувачених).

Допит потерпілого. Особливістю потерпілих є те, що вони, як правило, є іноземцями, що створює низку додаткових складнощів проведення допитів, які обумовлюють особливість даної слідчої дії при розслідуванні злочинів даної категорії. Основними недоліками при проведенні допитів з участю іноземців називають наступні: поверхнєве з'ясування змісту питання, що розглядається (не з'ясування причин виникнення почуття ненависті, причин вчинення злочинів відносно конкретної особи, факти вчинення аналогічних злочинів); не залучення до проведення допитів психологів, педагогів та спеціалістів в області проблем ненависті. Це треба враховувати при плануванні та проведенні допитів іноземців. Також необхідно враховувати, що потерпілі, які є іноземцями, не завжди впевнено володіють мовою судочинства і потребують послуг перекладача. Знайти перекладача доволі складно, особливо якщо мова є рідкою у застосуванні. Тому для пошуку перекладача рекомендується звертатися до відповідних консульств або посольств, відповідних територіальних громад чи земляцств, до неурядових організацій чи вищих навчальних закладів, які можуть мати відповідних фахівців. Перед початком допиту за участю перекладача необхідно пересвідчитися в його особі і компетентності, зокрема з'ясувати та відобразити в протоколі освіту,

кваліфікацію, знання юридичної термінології та діалекту, на якому розмовляє потерпілий, в залежності від обставин.

Під час допиту потерпілого, який є іноземцем додатково до стандартних питань щодо анкетних даних необхідним є також встановити його громадянство та національність, постійне місце проживання в його країні та тимчасове на території України, строк дії візи, якщо йому така потрібна, постійне місце роботи у рідній країні та тимчасове в Україні, місце навчання, якщо потерпілий є студентом. Практика показала, що існують труднощі в встановленні особи потерпілого, зокрема осіб корейської чи китайської національності, анкетні дані яких в паспортах вказуються у вигляді ієрогліфів і їх переклад не українську мову буває складним. В цьому випадку доцільно виготовлювати копії документів, що посвідчують особу і долучати їх до матеріалів кримінальної справи. Хоча така практика є доцільною у всіх кримінальних провадженнях за участю іноземців. Також необхідно з'ясувати на яких підставах перебуває іноземець в Україні (студент, турист, співробітник консульства чи посольства, міжнародної організації, працює тощо), чи має дипломатичний імунітет, який строк його перебування в Україні і коли планує повернутися додому якщо планує таке. З'ясування цих питань є необхідними для додержання прав, які має особа, а також для забезпечення одержання доказів від потерпілого. Якщо потерпілий є туристом, студентом, який закінчує своє навчання і повертається до рідної країни або після нападу, під його враженням, прийняв рішення покинути територію України, то для проведення слідчих дій за його участю у слідчого залишається небагато часу. У зв'язку з цим необхідно пам'ятати положення ч. 4 Ст. 95 КПК відповідно до яких суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. Стаття 225 КПК встановлює особливий порядок допиту свідка чи потерпілого під час досудового слідства в судовому засіданні. Такі випадки є винятковими і допит може проводитися за необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що може унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань. У даному випадку від'їзд потерпілого з території України можна віднести до обставин, які унеможливають їх допит в суді. Це стосується і випадків, коли потерпілий знаходиться у важкому стані і є вірогідність, що він може не дожити до судового розслідування. У такому випадку слідчий або прокурор мають звернутися до слідчого судді з клопотанням провести допит потерпілого в судовому засіданні, яке може відбутися як в залі суду, так і за місцем перебування тяжко хворого потерпілого.

При допитах та під час пред'явлення для впізнання необхідно враховувати особливості сприйняття потерпілими ознак зовнішності, час їх перебування в країні тощо. Як правило потерпілі – іноземні громадяни мають труднощі з описанням зовнішності європейського типу лиця, а також для них існує мовний бар'єр, що значно ускладнює одержання від них достовірної

інформації. Тому допит потерпілого має проводитися ретельно та всебічно. Якщо виникає необхідність, то доцільно провести допит потерпілого на місці вчинення злочину, оскільки усунути прогалини в його показаннях в майбутньому може бути неможливим, оскільки іноземець може виїхати з країни.

Під час допиту потерпілого необхідно з'ясувати наступні обставини: • Обставини, які передували вчиненню злочину, зокрема чи спілкувався він з ким-небудь безпосередньо чи телефоном, якою мовою відбувалося спілкування • Чи мали місце у відношенні до них прояви дискримінації чи нетерпимості, пов'язані з їхньою національно, расовою належністю чи віросповіданням • Властивості особи потерпілих: їх національна, расова або етнічна належність, громадянство, вік, рід занять, ступінь володіння українською чи російською мовою (якщо потерпілий іноземець) • Дані про особу нападників: специфіка одягу, особливі прикмети, особливості мови, що говорили під час нападу тощо.

Не рекомендується напяму питати потерпілого його думку щодо мотиву вчинення злочину, зокрема чи вважає він, що напад стався з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості. Натомість необхідно ставити запитання чому він, на його думку став об'єктом нападу.

Допит підозрюваного/обвинуваченого потребує ретельної підготовки, яка полягає у тому числі вивчення особливостей угруповання (організації), до якого належить підозрюваний, ідеології яку він сповідує, особливості формування особистості, авторитети тощо. Це допоможе правильно вибрати тактику спілкування з ним. Враховуючи те, що у справах даної категорії в судовому засіданні підсудні відмовляються від первинних показань аргументуючи це застосуванням до них насильства або незаконних методів слідства, обов'язковою має бути відеофіксація усіх слідчих дій з підозрюваним та обвинуваченим та забезпечення участі захисника під час проведення усіх слідчих дій з підозрюваними та обвинуваченим.

Під час допиту підозрюваного обов'язково з'ясовуються наступні питання: • причини виникнення ворожнечі чи ненависті стосовно будь-якого або конкретного представника відповідної раси, національності або релігії; • причини обрання саме злочинного способу власної поведінки та досягнення бажаних результатів; • причини, час та інші обставини через які він опинився на місці вчинення злочину (окремо з кожним підозрюваним і за кожним епізодом злочинної діяльності); • чи знав раніше потерпілого і які були між ними відносини; • характер дій потерпілого до вчинення злочину; • причини виникнення конфлікту; • причини вибору конкретного способу вчинення злочину, конкретного знаряддя вчинення злочину, • місця та часу і конкретного об'єкту злочинного посягання; • характеру та послідовності дій з реалізації злочинного умислу (починаючи з підготовки і закінчуючи приховуванням слідів); • структури та особливостях угруповання до якого належав, які відносини всередині організації.

Щодо встановлення мотиву злочину, причин та умов його формування у підозрюваного необхідно з'ясувати наступне: • коли та яким чином у нього сформувались ксенофобські погляди, під впливом кого; • протягом якого часу він підтримує такі погляди та які дії вчиняв для втілення в

життя своїх поглядів; • до якого неформального угруповання належить та яку роль відіграє; • хто є організатором; • що його спонукало вчиняти відповідні злочинні дії; • що стало причиною вчинення конкретного злочину; • яка мета та ціль вчиненого злочину; • чи заздалегідь сплановано злочин чи він був вчинений спонтанно; • кому розповідав про свої погляди, хто його підтримує.

При допиті підозрюваного у вчиненні ненасильницького (ідеологічного) злочину, вчиненого на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або ненависті необхідно з'ясувати також наступні обставини: • Чи є підозрюваний членом будь-якої партії, громадської організації або руху • Якщо так, то коли і при яких обставинах вступив до цієї партії, організації, руху, що було причиною вступу до цієї організації чи руху, від кого взяв про існування (створення) партії, організації чи руху, хто давав рекомендації (якщо це передбачено правилами вступу), що саме зацікавило в діяльності цієї партії, організації чи руху: мета, засоби її досягнення, лозунги, лідер, конкретна діяльність (яка саме) тощо • Якщо не є членом такої організації, то необхідно встановити чи не бере він/вона участь в її діяльності – регулярно чи в окремих акціях (якщо так, то чому, як часто, хто залучив його/її до такої діяльності) • Що на його/її думку є основним діяльністю відповідної організації • Як він/вона оцінює цілі, завдання, діяльність, лідерів цієї організації, що вважає необхідним оцінити позитивно, а що негативно, які із знайомих йому поглядів поділяє • Яка його/її національність і яка етнічна самоідентифікація • Чи відчуває відчуття ворожнечі або ненависті до представників іншої раси чи національності або релігії, якщо так, то до якої саме і чому.

При участі у злочинах неповнолітніх окрім вище зазначених та обставин передбачених Ст. 485 КПК необхідно з'ясувати питання: • яким чином дорослий учасник впливав на неповнолітнього, на скільки сильний він мав вплив; • що неповнолітній розповідав батькам про свої ксенофобські погляди; • яким чином в нього сформувались такі погляди.

Також при плануванні та проведенні допиту неповнолітнього підозрюваного слід пам'ятати про обов'язкову участь захисника при таких допитах та про нові часові обмеження, запровадженні ч 2. Ст. 226 КПК, відповідно до якої допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день.

План практичного заняття (2 години):

1. Вирішення та обговорення тестових завдань.
2. Аналіз матеріалів правозастосовної практики, ознайомлення зі змістом базових нормативно-правових актів судової влади (зокрема, постанов Пленуму Верховного Суду України), рішеннями судів різних інстанцій.
3. Обговорення проблемних (типових) ситуацій, що зустрічаються в практиці слідчих поліції, та особливостей кримінально-правової кваліфікації злочинів на ґрунті нетерпимості.
4. Вирішення ситуативних завдань.

Ситуативні завдання:

Ситуація 1 Водій таксі Б., відмовив у посадці та слідуванні за замовленим маршрутом двом особам африканської зовнішності. Свою відмову він мотивував тим, що пасажери, мовляв, у сажі та забруднять йому салон автомобіля. Випадкові перехожі, які стали свідками інциденту, робили водієві таксі зауваження щодо неприпустимості подібних дій. Водій, натомість, продовжив більш зневажливого висловлюватись щодо раси, кольору шкіри та національності потерпілих та через деякий час поїхав геть. Кваліфікуйте дії Б. та поясніть відповідь.

Ситуація 2 У м. Києві було підпалено школу. Поліція спочатку кваліфікувала злочин як звичайний підпал. Однак учнями школи є переважно діти ромської національності, а у ході розслідування було виявлено попередні інциденти, зокрема появу на стінах школи графіті, спрямованих проти ромів (наприклад, «Цигани, забирайтесь геть!»). Кваліфікуйте дії зловмисників та поясніть відповідь.

Ситуація 3 На І. громадянина Великобританії азіатського походження і члена британської злочинної групи, напала група «білих молодих» людей. Наступного дня він та його друзі пішли шукати «білих хлопців» з того району і наштотхнулись на 15-річного К. Вони викрали хлопця та возили його в автомобілі дві години, після чого нанесли йому 13 ножових поранень, підпалили та залишили помирати. Кваліфікуйте дії зловмисників та поясніть відповідь.

Ситуація 4 19 серпня 2018 р. близько 19.30 у м. Києві на Д., українця сирійського походження, 19.10.2000, було скоєно напад і групове побиття на ґрунті расової та національної нетерпимості. Група більше 40 осіб увійшла в вагон метро, в якому той їхав. Молоді люди вели себе зухвало і порушували громадський порядок гучними вигуками нацистського характеру. Один з цих молодих людей, звертаючись до потерпілого: «Мавпа, будеш банан?», – почав погрожувати йому фізичною розправою. Коли потерпілий вийшов з вагона на ст. метро Позняки, група близько десяти осіб з числа 24 вищеописаних молодих людей оточила його на станції. Вони почали провокувати бійку, по черзі штовхаючи його і завдаючи йому удари в різні частини тіла з усіх боків. Питання: Кваліфікуйте дії зловмисників та поясніть відповідь.

Ситуація 5 13 жовтня 2018 р. близько 22 годин 20-річний громадянин КНР, який є студентом київського вузу, повертався зі святкування дня народження свого співвітчизника. По дорозі до дому, у сквері на нього напала група невідомих осіб, одягнених у камуфляжний одяг. Побивши його, вони йому завдали три ножових поранення в область черевної порожнини, заподіявши потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, після чого з місця події зникли. Як пояснили свідки, нанесення ударів супроводжувалося націоналістичними гаслами. Сформулюйте версії за даною фавбулою, поясніть логічну основу сформульованих вами версій та наявними у провадженні фактами. Складіть план розслідування даного провадження, поясніть окремі завдання кожної дії на початковому етапі розслідування. Визначте перелік судових експертиз та питання, які повинні бути поставлені на їх вирішення.

Ситуація 6 Громадяни Широїн (22 роки), Левченко (20 років) і Козлов (17 років), дотримуючись поглядів про моральні і фізичні переваги європеїдної

раси, домовилися, що вб'ють іноземного студента, щоб довести цю перевагу. Близько двох годин дня у дворі житлового будинку вони зустріли раніше не знайомого їм Ліма, громадянина держави Гвінея-Бісау, і, реалізуючи свій умисел, стали наносити йому численні удари по голові та тілу руками, а коли гр. Лім упав, нападники почали наносити удари ногами, завдали йому чотири ножових поранення. З місця злочину вони втекли. Від отриманих тілесних ушкоджень потерпілий помер у лікарні. У результаті проведеного розслідування громадяни Широкін, Левченко і Козлов були затримані. В ході допитів вони не заперечували свого негативного ставлення до осіб неслов'янської зовнішності і мотиву національної ненависті. Крім того, було встановлено, що гр. Широкін раніше вчинив аналогічний напад на студента з Африки, заподіявши йому легкі тілесні ушкодження. Сформулюйте версії за даною фавбулою, поясніть логічну основу сформульованих вами версій та наявними у провадженні фактами. Складіть план розслідування даного провадження, поясніть окремі завдання кожної дії на початковому етапі розслідування. Визначте перелік судових експертиз та питання, які повинні бути поставлені на їх вирішення.

Ситуація 7 Гр. Артамонов, перебуваючи на продуктовому ринку, побачив, як двоє чоловіків зі східними рисами обличчя б'ють ногами лежачого на землі громадянина слов'янської зовнішності, який вже не міг чинити опір і просив про допомогу. Припиняючи дії нападників, гр. Артамонов заподіяв їм тілесні ушкодження середнього і легкого ступеня тяжкості. 25 Сформулюйте версії за даною фавбулою, поясніть логічну основу сформульованих вами версій та наявними у провадженні фактами. Складіть план розслідування даного провадження, поясніть окремі завдання кожної дії на початковому етапі розслідування. Визначте перелік судових експертиз та питання, які повинні бути поставлені на їх вирішення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, прояви нетерпимості до людей, які відрізняються за кольором шкіри, формою очей, національністю, уподобаннями, релігійними переконаннями тощо в сучасному суспільстві є доволі чіткими та характеризуються таким ємким терміном «ксенофобія». Слово ксенофобія походить від грецького «xenos» – чужий, сторонній і «phobos» – страх. Найбільш серйозним і розповсюдженим проявом ксенофобії вважається расизм.

Криміналістична характеристика злочинів на ґрунті нетерпимості – це сукупність узагальненої інформації щодо типових способів вчинення злочину та притаманних їм слідів, знаряддя, часу, місця та обстановки вчинення злочину, характеристики особи злочинця та особливостей його мотивації, характеристики особи потерпілого, яка ґрунтується на висновках попередніх наукових досліджень та матеріалах слідчої і судової практики та використовується для визначення кола обставин, що підлягають доказуванню, формування, висунення і перевірки обґрунтованих слідчих версій та визначення основних напрямків розслідування задля забезпечення швидкого, повного, всебічного та об'єктивного розслідування злочинів.

Кримінально-правова кваліфікація окремих злочинів на ґрунті нетерпимості є чітко прописана в ряді статей Кримінального кодексу України, зокрема; ст.ст. 110, 115, 121, 122, 126, 127, 129, 161, 300, 442.

Розслідування злочинів учинених на ґрунті нетерпимості передбачає розгляд ряду типових слідчих ситуацій та початкового і подальшого етапів, основною метою яких є максимально об'єктивний розгляд та дослідження і доведення істини у кожній конкретній ситуації.

Найпершою слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться під час розслідування злочину є огляд місця події.

Під час проведення огляду місця події при розслідуванні даної категорії злочинів слідчому необхідно встановити обставини, які свідчать про мотив злочину.

Найбільш складною слідчою дією при розслідуванні злочинів на ґрунті нетерпимості є допити потерпілих і підозрюваних (обвинувачених).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Декларація принципів толерантності: Міжнародний документ від 16.11.1995. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503
3. Європейський Кодекс Поліцейської етики. Рекомендація 2001, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Міжнародний документ від 18.12.1979. Редакція від 06.10.1999. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. Редакція від 02.10.2013. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6. Про Національну поліцію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
7. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>
8. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. *Офіційний вісник України*. 2014. № 72. Ст. 2026.

II. Спеціальна література:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в

Україні: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.

4. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. К., 2014. 65 с.

5. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / [О.В. Батюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л. : ЛьвДУВС, 2011. 323 с.

6. Міжнародне право: Підручник // Мін. освіти і науки України; За заг. ред. В.А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2009. 751 с.

7. Міжнародно-правові проблеми протидії нелегальній міграції та торгівлі жінками. За редакцією Римаренка Ю. І., Кондратьєва Я. Ю., Ю. С.Шемшученка. К.: Ін-т держави та права ім. В. М.Корецького НАН України, 2003. 532 с.

8. Професійна етика юриста: підручник / В. С. Бліхар та ін.; за ред. проф. В. С. Бліхара; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Хмельницький: ун-т упр. та права, 2016. 357 с.

III. Інформаційні ресурси:

1. Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua

3. Урядовий портал. Єдиний веб-потал органів виконавчої влади. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>

4. Офіційний веб-потал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/>

5. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/>

6. Офіційний веб-потал Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>

7. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <http://nads.gov.ua/control/uk/index>

8. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua/>

9. Вікіпедія Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>

10. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua>